

Luka Janeš

Sveučilište u Zagrebu, Sveučilišni centar za integrativnu bioetiku, Ivana Lučića 1a, HR-10000 Zagreb
ljanes@unizg.hr

Petrićev argument o cjelovitosti u kontekstu suvremene psihologije

Sažetak

U radu razmatram Petrićev argument o cjelovitosti iznesen u »Pampsychiji«, najmanje istraživanoj od četiriju knjiga Nove sveopće filozofije (Nova de universis philosophia, 1591.), u usporedbi s konceptima, metodologijom i pragmatičkim dosezima suvremene znanosti o ljudskoj psihi. Nastojao sam odrediti može li taj argument korespondirati metodološkom instrumentariju suvremene psihologije ili se radi o disjunktivnom, dakle, animozitetnom odnosu. Naglasak je na Petrićevoj refleksiji glede »umocentričnosti« duše, pri čemu sam nastojao ukazati na dinamiku i dijalektičnost fenomena psihe kao temeljne odrednice Petrićeve psiho-ontologije te na važnost implementacije takve filozofijske refleksije u okviru sustava mentalnog zdravlja, kao pretpostavke cjelovitog integrativnog pristupa problematici.

Ključne riječi

Frane Petrić, *Pampsychia*, duša, biheviorizam, pluriperspektivizam, psihologija, psiho-ontologija, fenomenologija, Carl Gustav Jung, kolektivno nesvjesno

Uvod

Frane Petrić jamačno je najreprezentativnija i najrelevantnija figura prisutna u historijskom prostoru hrvatske filozofske misli u kontekstu međunarodne afirmacije i utjecaja koji vrši na suvremenike i nastavljače, a uz Ruđera Boškovića nesumnjivo i najčitaniji i najanaliziraniji hrvatski filozof.¹ Ne samo da se radi o osobi iznimno visokih i širokih filozofskih dosega i eruditskog humanističkog karaktera nego i o iznimno hrabroj ličnosti koja se odlučno suprotstavljala skolastičkoj aristotelovskoj filozofiji, prevladavajućoj u ono doba, što je dovelo čak i do zabranjivanja njegovih djela.² Petrićeva misao

1

Među misliocima koji su bili inspirirani Petrićevim mislima ističu se J. Bodin, G. Bruno, T. Campanella, R. Descartes, G. W. Leibniz, P. Gassendi, I. Newton i G. Vico. Vidi: Erna Banić-Pajnić *et al.* (ur.), *Hrvatska filozofija od 12. do 19. stoljeća. Izbor iz djela na latinskome*, sv. 2, Institut za filozofiju, Zagreb 2015., str. 3.

2

Na temu postavljanja *Nove sveopće filozofije* u Index zabranjenih knjiga, s klauzulom *do-*

nec corrigatur, vidi: Franjo Zenko (ur.), *Starija hrvatska filozofija*, Školska knjiga, Zagreb 1997., str. 205. Zanimljivo je primijetiti da jedan od štovaoca i komentatora Petrićevih spisa, Giordano Bruno, također biva zabranjivan, čak štoviše – danak svojeg slobodoumlja platio je smrću na lomači. Antidogmatička filozofska misao i tada je, kao i u današnje vrijeme izazivala otpore s visina religijskih, ali i znanstvenih institucija.

značajnu globalnu recepciju zadobiva Fiorentijevim osvrtom koji je dotični implementirao u okvire opsežnog istraživanja Telesijeve prirodne filozofije (1872.),³ što ga je u kanonskim konstelacijama lansiralo uz bok najrelevantnijih renesansnih neoplatonističkih mislioca. Što se tiče lokalne evaluacije – na našim je prostorima zapodijeva Franjo Marković, utemeljitelj i začetnik sistematičnog istraživanja hrvatske filozofske baštine,⁴ nakon čega, ponajprije preko Vladimira Premca, otpočinje intenzivno čitanje i opsežno istraživanje Petrićeve baštine u Hrvatskoj, s naglaskom na Mihaelu Girardi-Karšulin i Institut za filozofiju (tada Odjel za povijest filozofije Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu) – institucionalnu publikacijsku i istraživačku »mėku« petrićologije u Hrvatskoj.

U okviru kapitalnog spisa *Nova sveopća filozofija* (*Nova de universis philosophia*, 1591.) uz knjige *Panaugia* (o percepciji), *Panarhija* (o počelima) i *Pancosmia* (o kozmosu) Petrić uvrštava *Pampsychiju* – raspravu o univerzalnoj duši svijeta. Petrić ju ispisuje u pet knjiga – »Odakle je duša«, »Što je duša«, »Kolikostruka je duša«, »Ima li svijet dušu« i »O nerazumnim dušama«, a raspravu posvećuje Scipionu Gonzagi – »prejasnom knezu i najuglednijem kardinalu Svete Rimske Crkve«.⁵ Uvidom u članke hrvatskih autora u kojima se razmatra Petrićevo stvaralaštvo kristalizira se činjenica, popularnosti Petrićeva rada unatoč, da je »Pampsychia« najmanje istraživana. Stoga će se kroz ovaj članak nastojati doprinijeti razumijevanju »Pampsychije« ukazivanjem na jedan od temeljnih Petrićevih argumenata koji je usporediv s recentnim obratom u razumijevanju psihe. Preciznije iskazano – točke koje Petrićevu misao čine vazda aktualnom na planu analiziranja psihe, prvenstveno argument o cjelovitosti i središnje mjesto uma, nastojat će se povezati s određenim segmentima suvremene psihološke misli. Istaknuti motivi mogli bi doprinijeti unapređenju znanstvenog pristupa i praktičkog tretmana ljudske psihe u pluriperspektivnom fenomenološkom kontekstu.

Cjelovitost pristupa analizi i sintezi duše

Za razumijevanje Petrićeve filozofske perspektive kako ju ovdje razmatram, valja prvo uzeti u obzir Petrićev odnos prema Platonovu i Aristotelovu stvaralaštvu. Iako je u kanonima poznat i afirmiran kao radikalni platonist i anti-peripatetik,⁶ u njegovu je djelu itekako prisutan Aristotelov utjecaj, a svoju mladenačku utopiju *Sretan grad* piše gotovo posve opijen Aristotelovom filozofijom.⁷ Ipak, pri raspravi o duši⁸ postavljenoj u *Novoj sveopćoj filozofiji* nazire se njegovo odlučno opredjeljenje između dvaju 'očeva' zapadne sistematične filozofije, a upravo pitanje duše predstavlja jasno razmeđe Petrićevih misaonih puteva te određuje znakovitu paradigmu njegova zrelog stvaralaštva, obilježenu Platonovim utjecajem.⁹ Karakteristične crte koje sačinjavaju ovu distinkciju u članku koristim kao prostor za određivanje aporija suvremene znanosti psihologije, za koju će se ustvrditi da je u bitnoj mjeri udaljena od onog životnog psihe kako to razumijeva Petrić, kao i od ljudske osobe *per se*, što donosi pregršt konzekvenci u odnosu na opću recepciju psihičkih poteškoća te na cjelokupni sustav mentalnog zdravlja – podjednako u istraživačkom i u praktičnom kontekstu tretmana osoba s psihičkim poteškoćama i stanjima izmijenjenih stanja svijesti.

Girardi-Karšulin, pozivajući se na Vladimira Filipovića, navodi da je »Petrićevo učenje izraziti tip renesansnog prirodnoznanstvenog monizma i novoplatonskog emanacionizma. Petrić je i propagator nove opazajno-iskustvene metode«,¹⁰ a stavka koja inicijalno obilježava Petrićevu misao usmjerenu na

evaluaciju pojma duše jest inzistiranje na cjelovitosti analize, odnosno na ništenju parcijalnih fragmentarnih prosudbi koje prianjaju uz osobne ideologeme i mikro-interesne sfere pojedinih autora. Petrić navodi da »rulja nedouka lovi naravi po stvari samo po osjetilu, i to ne cjelovitome«. ¹¹ U srži njegove kritike iščitavam kritiku radikalnog aristotelovskog empirizma, pri čemu sličnost nalazim kod Merleau-Pontyja koji u spisu *Fenomenologija percepcije* jednako kritizira empirizam i intelektualizam:

»No percepcija vlastitog tijela i vanjska percepcija, upravo smo to vidjeli, daju nam primjer jedne *ne-tetičke* svijesti, tj. svijesti koja ne posjeduje puno određenje svojih objekata, one *doživljene logike* koja ne vodi računa o samoj sebi, i one *imantnog značenja* koja nije jasna za sebe i spoznaje se jedino iskušavanjem izvjesnih prirodnih zakona. Ovi fenomeni ne mogu biti asimilirani od objektivne misli i evo zašto Gestalttheorie, koja je, kao svaka psihologija, zatočenica 'evidencija' znanosti i svijet može birati samo između uma i uzroka, evo zašto kritika intelektualizma u njezinim rukama završava restauracijom realizma i kauzalnog mišljenja. Naprotiv, fenomenološki pojam *motivacije* jedan je od onih 'tekućih' pojmova koje svakako valja formirati, ako se želimo vratiti fenomenima. U njoj jedan fenomen pokreće drugi, ne objektivnom djelotvornošću poput one koja povezuje zbivanja prirode, već smislom koji on pruža

3

Usp. Mihaela Girardi-Karšulin, »Kronološki pregled istraživanja djela Frane Petrića u Hrvata«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 19 (1993) 1–2, str. 223–247, str. 223.

4

U Hrvatskim okvirima creski skup iz 1979. predstavlja afirmacijski sintetizirajući korak predstavljanja i približavanja njegova djela hrvatskoj publici, no također i međunarodnu popularizaciju Petrićeva opusa, ali i šire renesansne baštine nastale na istočnoj obali Jadrana. O navedenom vidi: Lino Veljak, »Prva međunarodna konferencija o Frani Petriću«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 40 (2014) 2, str. 489–499.

5

Uvidom u naslove pojedinih knjiga te posvetu objelodanjuje se teleološka sušt Petrićeva zbora određena teološkim bojama te kulturni kontekst u kojemu je knjiga nastala. Ipak, Petrićeva je misao sve samo ne dogmatski usmjerena, o čemu raspravljam sveudilj kroz spis.

6

F. Zenko (ur.), *Starija hrvatska filozofija*, str. 206.

7

Postoje indicije da je Petrić dotično djelo gotovo u potpunosti preuzeo od Aristotela.

8

Iako poradi semantičke i etimološke težnosti u istraživanjima i člancima uobičajeno preferiram termin »psiha«, pri navođenju prijevoda Petrićevih djela u kojima se koristi termin »duša«, te referiranju na Petrićevu misao, koristit ću ga takvom obliku. Međutim, pri osvrtnu na psihološke i psihijatrijske sekvence, bit će korišten termin »psiha«. O semantičkoj

i etimološkoj distinkciji iscrpno raspravljam u: Luka Janeš, »Semantički vakuum pojmova duh, duša, psiha, um«, *Arhe* 25 (2018), str. 187–221.

9

Aristotel u spisu *O duši* navodi da je »duša zbiljnost tijela« (Aristotel, *De anima*, 412b5), dok Platon u *Državi* izvodi trostruku podjelu duše – λογιστικόν (*logistikón*, razumna), θυμοειδής (*thymoeides*, odvažna) i επιθυμητικόν (*epithymetikon*, požudna). Ova tri dijela duše kongruiraju trima društvenim klasama, a zdravu društvenu zajednicu pretpostavlja balans među polovima koji demijurški dirigira vladar – filozof (436b6–436c1). U *Timaju* razmatra matematičku strukturu duše kozmosa (usp. Igor Mikećin, »Sustav duše«, u: Damir Barbarić, Petar Šegedin (ur.), *Platonov nauk o duši*, Demetra, Zagreb 2010., str. 151–216, str. 165). U *Fedonu* raspravlja o besmrtnosti duše, njezinoj nerazdvoivosti od tijela u osjetilnom deona, ali i o neminovnom rastanku s tijelom nakon biološke smrti, uz naglasak da filozof teži vječnosti ideje, a ne materije (Platon, *Fedon*, preveo Jure Zovko, Naklada Jurčić, Zagreb 1996., str. 47). U ovom članku fokus je na usmrtivom karakteru ljudske psihe – mentalnim i moralnim poremećajima i bolestima pri kojima se očituje nerazdvojivost uma i tijela u konstruktivnoj psihi.

10

Vidi: M. Girardi-Karšulin, »Kronološki pregled istraživanja djela Frane Petrića u Hrvata«, str. 228.

11

Frane Petrić, »Pampsychia«, *Nova sveopća filozofija*, preveli Tomislav Ladan, Serafin Hrkać, Naklada Liber, Zagreb 1979., str. 49.

– postoji razlog postojanja koji orijentira struju fenomena ne postavljajući ni u jednome od njih neku vrstu operativnog uma.«¹²

Smatram da je dinamičko-hermeneutički pristup fenomenima taj koji bi trebao prijanjati uz biheviorističke obrasce suvremene psihologije,¹³ na taj način ojačavajući psihopatološku analizu i pristup onto-teleološkoj cjelovitosti ljudske osobe.¹⁴ Hermeneutičko-fenomenološkom metodom može se povezati empirijske i metafizičke okolnosti koje uvjetuju psihičke činove, utoliko i poremećaje, bolesti i ostale empirijske manifestacije onog psihičkog, čemu Petrićev argument o cjelovitosti pomaže.¹⁵ U zapodjenutoj kritici glede cjelovitosti pristupa Petrić argumentativnu potku odmotava osvrtom spram Aristotelove teorije duševne kozmološke podvojenosti, odnosno tvrdnje da su neka bića bez duše. Petrić navodi da je takav svijet, kao nejedinstvena cjelina, »monstrum, nakaza, jer dok je jedan dio živ i ima dušu, drugi je mrtav i bez duše«.¹⁶ Da bi naglasio tu monstruoznost Petrić koristi usporedbu s jednim morskim stanovnikom kojeg naziva *Marinus Glaucus*, za kojeg tvrdi da je, analogno aristotelovskoj podvojenosti svijeta – dijelom riba, a dijelom kamen.¹⁷

Ovaj Petrićev panpsihistički stav dalo bi se dovesti u vezu s promatranjem psihe kao apriornog svojstva živog, životnim dahom (biološkim i noetičkim) ispunjenog bivstvujućeg. Također, u vezu bi se dalo ukjučiti i psiho-ontološko obilježje životvorive supstancijalnosti koja prethodi akcidentalima u fenomenološkom prostoru kretanja bivstvujućih entiteta. Međutim, na ovom mjestu upućujem kritiku panpsihizmu kao takvom¹⁸ uz stav da sama činjenica da su elementi i entiteti u životnom polju živi i organizmički povezani u kolopletu kozmičkog ekvilibrija, ne polučuje konkluziju da oni samim time postaju posjednici svijesti,¹⁹ mišljenja i agenti doživljaja te da misle sebe po sebi i kroz sebe.²⁰ Premda držim da je organizam evolucijske Svejednote²¹ svjestan vlastite cjelovitosti, ne znači da su i pojedini dijelovi koji ga sačinjavaju svjesni sebe i cjelovitosti kojoj pripadaju.

Da bih skrenuo sa skliskih i nezahvalnih staza panpsihizma kozmičkih partikularija i okolnosti koje ih sačinjavaju, refleksiju usmjeravam na panpsihizam ljudskih bivstvujućih entiteta, uz tvrdnju da sva ljudska bića posjeduju psihičke karakteristike, dakle – životne – te bi se na taj način trebalo odnositi prema njima u kontekstu fenomenološke analize i sinteze, ali i medicinske psihijatrijske skrbi i poštivanja prema ljudskoj osobi.²² Tu su Petrićev argument o produševljavanju te umocentričnost duše posebno zanimljivi jer upućuju na cjelovito promatranje.

Oživljenje tijela i umocentričnost duše

Petrić kazuje:

»Dakle: tijelo svijeta, da bi bilo tijelom svijeta, i da ustraje bivati, trebalo je dušu da se veže uz nju. A duša samim svojim bitkom i svojom nazočnošću čini troje: produševljava, oživljava, pokreće.«²³

Nadalje, postavlja tezu da u sveukupnosti postoji devet stupnjeva stvari – među kojima duša ima srednje mjesto, a iznad nje su razum, život, bit i jednoća, a ispod nje priroda, svojstvo, oblik, tijelo.²⁴ Od Uma (*mens*) i umova, zbori Petrić, nastaje prva duša, duše su od umova kao od svojih najbližih uzroka, a »duša je sa sobom ponijela (od utemeljitelja svojeg, razuma Boga) sva njegova svojstva, ali samo ona koja je mogla primiti. To jest: sveukupnost svih stvari, ali u svojem stupnju i poretku«, dušu imaju sve pratvari.²⁵ Petrić,

po uzoru na Platona, dušu naziva netjelesnom tjelesninom, također se poziva-jući na Zoroastrov zbor:

»Jer je oponašak uma, a porod ima od tijela. Oponašak (...) je, jer ima sličnost s umom, od kojeg je najbliže proizvedeno, i dok se proizvodi, odnosi sa sobom nešto od istoće uma.«²⁶

12

Maurice Merleau-Ponty, *Fenomenologija percepcije*, preveo Anđelko Habazin, Veselin Masleša, Sarajevo 1990., str. 73.

13

S naglaskom na hermeneutički krug koji podrazumijeva obujmljivanje više perspektivnih osi potrebnih za zahvaćanje odnošnjih konstelacija razvoja mentalnih poremećaja i bolesti. U danom kontekstu izvodim koncept »psihopatološkog hermeneutičkog kruga«, koji detaljno razlažem u: Luka Janeš, »Improvement of Psychiatry through Hermeneutics and Phenomenology as Prerequisite for Treating Psychotic Disorders«, *Phenomenology and Mind*, Firenca 2019. [u postupku objave].

14

Cjelovitost osobe i ljudske psihe jedan je od temeljnih motiva Jaspersove filozofske i psihijatrijske misli izražene u značajno utjecajnom djelu *Opća psihopatologija*. Kazuje: »Naša je tema cjelovit čovjek u bolesnu stanju, ako je to bolesno stanje duševno, i duševno uvjetovano (...). Mi ne znamo ni za koji temeljni pojam kojim bi se pojmio čovjek uopće, ni za koju teoriju kojom bi se u cjelini spoznavala njegova zbiljnost kao objektivno zbivanje. Stoga nam je temeljni znanstveni stav: otvorenost za sve mogućnosti empirijskih pretraga, obrana od zavodljive misli da se čovjekov bitak može takoreći svesti na jedan nazivnik. Pa mjesto da se bavimo nacrtom cjeline, najprije ćemo pretražiti neke obzore unutar kojih nam se održava naša duševna zbilja.« – Karl Jaspers, *Opća psihopatologija*, preveo Ante Stamać, Matica hrvatska, Zagreb 2015., str. 14.

15

Razliku između fenomenologije i psihologije intenzivno iznosim u petoj fusnoti članka: Luka Janeš, »Budućnost filozofije psihe u Hrvatskoj«, *Filozofska istraživanja* 38 (2018) 2, str. 293–314, doi: <https://doi.org/10.21464/fi38205>.

16

F. Petrić, »Pampsychia«, str. 54.

17

Ibid., str. 51.

18

Od suvremenih rasprava o panspsihizmu na koje se referiram izdvajam: David Chalmers, »Panpsychism and Panprotopsychism«, u: Torin Alter, Yujin Nagasawa (ur.), *Consciousness in the Physical World*, Oxford University Press, Oxford 2015., str. 246–276;

David S. Clarke (ur.), *Panpsychism: Past and Recent Selected Reading*, State University of New York Press, Albany 2004.

19

Svijest promatram kao iskustveno subitkoviđe s objektivnim relacijama u životnom psiho-fenomenološkom prostoru. U ranije navodenom Jaspersovu djelu stoji: »Svijest je nezanimljiva pojava duše ako se pod sviješću razumije svaki način doživljene unutrašnjosti, ali i onda kad izostane raskol na jastvo i predmet pa se zbiva tek puno osjećanje, koje nije svjesno predmeta i same sebe. Gdje u tom smislu nema svijesti, nema ni duše. Ali duševni se život kao puka svijest, i iz te svijesti, neće moći pojmiti radi daljnjeg rasvjetljavanja, u objasnidbene ćemo svrhe zbiljski doživljenu duševnom životu morati pridati i teorijski domišljenu *izvansvjesnu podgradnju*.« – K. Jaspers, *Opća psihopatologija*, str. 17. Ova izvansvjesna podgradnja odnosi se na ono nesvjesno, razlagano kroz psihoanalitičku struju, a u ovom članku osvrnut ću se na Jungov koncept kolektivnog nesvjesnog koji dovodim u vezu s Petrićevim refleksijama. Usputno napominjem da je Jaspers gotovo posve odbacio Freudovu psihoanalizu.

20

Aluzija na Spinozinu misao. Ipak, napominjem da ću panspsihizam ljudskih bića – moralnih i ekscentrično pozicioniranih svjesnih agenata – u kasnijem dijelu rada dovesti u hipotetsku vezu s Jungovim konceptom kolektivnog nesvjesnog.

21

O konceptu Svejednote raspravljam u članku: Luka Janeš, »Paradigma of the Psychic Entropy of Evil and the Palingenesis of All-Oneness«, *Synthesis philosophica* 38 (2017) 1, str. 31–50. U okvirima ove rasprave postavljam pojam u analogiju s Petrićevim panspsihističkim tezama, s bitnom razlikom što u mojoj perspektivi Svejednota podrazumijeva evolucijsku, biološku, kozmičku zajednicu entiteta i okolnosti, dok je Petrićeva argumentacija usmjerena na božju duševnu prožetost koja zalazi u domene transcendentala. Petrić u *Novoj sveopćoj filozofiji* koristi termin *uniomnija*.

22

Na temu etike skrbi vidi: Darija Rupčić Kellam, »Drukčijim glasom«, u: Ante Čović, Hrvoje Jurić (ur.), *Integrativno mišljenje i nova paradigma znanja*, Pergamena, Zagreb 2019., str. 183–201.

Pri naznačenim motivima nazirem vrijednu referencu, odnosno orijentacijsku podršku za definicijski pristup ljudskoj psihi kao dijalektičkoj sintezi uma i tijela,²⁷ itekako primjenjivoj u aktualnoj psihopatologiji i psihologiji.²⁸ U fokus rasprave polažem tzv. »umocentričnost« duše kao jedan od temeljnih motiva Petrićeve »Pampsychije«:

»... duša je porod uma, um proizvođač iz sebe iznosi sebi sličnu i od sebe različitu bit, koju nazivamo duša.«²⁹

Od Uma (*mens*) i umova, tvrdi Petrić, nastaje prva duša, duše su od umova kao od svojih najbližih uzroka:

»Duša je sa sobom ponijela (od utemeljitelja svojeg, razuma Boga) sva njegova svojstva, ali samo ona koja je mogla primiti. To jest: sveukupnost svih stvari, ali u svojem stupnju i poretku, dušu imaju sve pratvari.«³⁰

Vežano uz naznačenu definiciju psihe, napominjem da semantički ne smjeram na transcendentalne sile onostrane »ovozemnom« spoznajnom tlu,³¹ već spram životnih fizikalnih energija i zakona koji permanentno obitavaju kozmičkim, utoliko i ljudskim fenomenološkim poljem,³² manifestiranima u vidu ljudske intencionalnosti – porođenom i dirigitiranom raznim stanjima svijesti³³ među kojima u prvi plan iskrsavaju mentalni poremećaji i bolesti – najevidentnije fenomenalije onog psihičkog. Danu definiciju usmjeravam spram pragmatične teleoložnosti filozofskog polja filozofije psihijatrije čiji se dijapazon istraživanja i djelovanja proteže na dva osnovna pola – psihopatologiju (biologija, neuroznanost) i fenomenologiju (noetički, teorijski opazaj).³⁴ U kontekstu, pak, amalgama životne energije i psihe, ovaj motiv određujem početnom točkom fenomenološkog pristupa psihi te zaključujem da je svaki psihički čin prije svega životno zbivanje, odnosno životni događaj.³⁵ Upitan je pristup ljudskoj psihi kao mehaničkom skupu statističkih obrazaca, simptoma i etiologija, svojevrsnim »paradogmama« prisutnima u institucionalnoj akademskoj psihologiji i psihijatriji. Preciznije iskazano – upućujem kritiku praktičnom i teorijskom pristupu kliničara prema patećoj osobi kao prema svojevrsnoj mehaničkoj biološkoj grešci, a ne živućoj osobi koja se nalazi u egzistencijskoj i ontičkoj³⁶ provaliji te koju valja povratiti u svijet 'normalnih', balansiranih bivstvjućih koji posjeduju potenciju autonomne afirmacije sebstva u psiho-fenomenološkom polju života.³⁷ Naglašavam motiv jednote, odnosno Svejednote, što hermeneutički interpretativno usmjeravam na koncept evolucije, odnosno kozmičke organizmičke zajednice živućih tijela i okolnosti koje ih pokreću i spajaju u jedinstvenu cjelinu:

»Dakle duša je sa sobom ponijela (od utemeljitelja svojeg, razuma Boga) sva njegova svojstva, ali samo ona koja je mogla primiti. To jest: sveukupnost svih stvari, ali u svojem stupnju i poretku (...) duša je postala cijela sveukupnost stvari, ali duševna, upravo kao što razum bijaše razumska sveukupnost, život životna sveukupnost, a bit bitna sveukupnost, i jednoća – ako se tako može reći – jednotna sveukupnost (*universitas unialis*).«³⁸

Napominjem da se Petrićevu misao, osim teološkog, mističkog ili metafizičkog čitanja koje se nominalno nameće, jednostavno može interpretirati u ključu biološke strukture živog kozmosa, a u kontekstu kolektivno nesvjesne komponente bivstvjućih.³⁹ Pritom, naglašavam da nije važno obilježena li je evolucijska kozmološka karakteristika posjedovanjem psihe pojedinih entiteta u životnom prostoru, upravo suprotno – poanta jest da je čitavi taj koloplet dinamički cirkularno živ, a navedenu cjelovitost života postavljam u analogiju s cjelovitošću ljudske psihe, koja pretpostavlja balans krećućeg bića u fenomenološkom prostoru, obilježenu intencionalnošću, potencijom i egzi-

stencijskom aktualizacijom osobe, što se odvija u ljudskoj zajednici. Dakako da je Petrić pratio onodobna kršćanska strujanja i duši pridijevao besmrtni, nepropadljivi karakter. Na tom tragu razlikuje dvije vrste duša:

»Jedne su duše iznadvjetske, druge unutarsvjetske. Naime, jedne su iznad ovog tjelesnog svijeta, u razumnom svijetu (*in mundo inteligibili*), a druge su u tjelesnom svijetu, naime: jesu u tijelima, te su tijelima sudjelne (*condivisos*) i sumjerne (*condimensos*).«⁴⁰

23

F. Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 56.

24

Ibid., str. 49.

25

Ibid., str. 52.

26

Ibid., str. 52.

27

Definiciju sam evaluirao i konceptualizirao ranije u člancima: L. Janeš, »Semantički vakuum pojmova duh, duša, psiha, um«; L. Janeš, »Paradigma of the Psychic Entropy of Evil and the Palingenesis of All-Oneness«. U fenomenološkom kontekstu nezaobilaznu refleksiju koja osnažuje argumente i tvrdnje iznašane u navedenim raspravama pronalazim u Merleau-Pontyjevoj *Fenomenologiji percepcije*. Vidi: M. Merleau-Ponty, *Fenomenologija percepcije*, str. 567. U Petrićevoj *Novoj sveopćoj filozofiji* iskoristivu referencu pronalazim na 52. stranici druge knjige »Pampsychije«.

28

Na ovom mjestu sugeriram dva metaforička, simbolička motiva putem kojih se to može misliti. Prvi je promatranje psihičkog zdravlja kao muzike – satkane od pregršt tonova, ritmova, melodija, ljestvica, taktova – rezonantne vibracijske energije koja ispunjava određeni prostor. Sve dok komponente sustoje i suopstoje u harmoničnoj vezi, život bivstvujućeg opstoji u ravnoteži, u ekvilibriju. Jednaka se okolnost odvija u ljudskoj psihi i elementima ljudske svijesti i onog nesvjesnog koji je sačinjavaju. No dočim se određena harmonija poremeti, otvara se potencija razvoja mentalnog poremećaja i bolesti. U analogiju s komponentama koje sačinjavaju muziku, u kontekstu psihičkog zdravlja postavljam svijest, emocije, volju, moral, žudnju, tijelo, um. Druga je simbolička slika promatranje psihe kao vatre – transformacijskog i integrativnog simboličkog elementa koji objedinjuje preostala osnovna tri: vodu, zemlju, zrak, a što u kanon zapadne misli iznjedruje Heraklit svojom bezvremenom mišlju. U kolopletu transformacijske muzike ljudske psihe smještam segmente postavljene u analogiji između muzike i psihe, a vrijednu referencu pronalazim kod Junga koji u djelu *Simboli promjene*. *Analiza predigre jedne shizofrenije*, koje nastaje kao posljedica njegovih istraživačkih

putovanja po Africi i Južnoj Americi u antropološkoj potrazi za univerzalnim arhetipova, naznačuje vezu među vatrom, jezikom i psihom. U spisu na jednom djelu navodi: »Ove slike upućuju na boga sunca Apolona koji je kroz lirnu obilježen kao glazbenik. Stapanje značenja od zvučati, govoriti, svijetliti, vatra izražava se čak fiziološki (?) u fenomenu *audition coloree*, to jest tonska kvaliteta boja i obojenost tonova. Stoga se pri ovoj svezi mora misliti na postojanje jednog nesvjesnog identiteta, zapravo predsvjesnoga, što znači da obje pojave imaju nešto zajedničko unatoč stvarnoj različitosti. Radi se o psihičkoj zajednici i to svakako ne slučajnoj – obaju najvažnijih otkrića koja odlikuju čovjeka pred svim živim bićima, naime jezik i uporaba vatre. Oboje su produkti psihičke energije, libida ili mane, da upotrijebimo jedno primitivno gledište.« – Carl Gustav Jung, *Simboli promjene*. *Analiza predigre jedne shizofrenije*, preveo Marijan Cipra, Medicinska naklada, Zagreb 2009., str. 258.

29

F. Petrić, »Pampsychia«, str. 57. Uzme li se da je um dominantna supstancija psihe, a mišljenje najfinija manifestacija umskog djelovanja, filozofija bi se mogla razumjeti kao vrhovna disciplina razvoja pravilnog, jasnog i lucidnog mišljenja. Zanimljivo je da na to ukazuje, po mišljenju mnogih, najveći psiholog u povijesti – William James – koji je, kao i svi pionirski psiholozi, istovremeno bio i filozof. Vidi: William James, *The Principles of Psychology*, Harvard University Press, London 1983. Tako shvaćena, filozofija bi mogla imati krucijalnu ulogu pri tretiranju psihičkih poremećaja, dakako uz interdisciplinarnu suradnju s biomedicinskim neuroznanstvenim, ali i ostalim društveno-humanističkim perspektivama i inicijativama. U okviru toga razvija se i praksa filozofskog savjetovanja. Predstavnicu struje filozofskog savjetovanja (*philosophical counseling*) prepoznali su tu ideju te po uzoru na Pierrea Hadota i Loua Marinoffa razvijaju psihofenomenološko egzistencijalističko savjetovanje obilježeno sokratovskom majeutičkom tehnikom kao temeljnim metodičkim orijentirima. O razvoju i nastojanjima predstavnika discipline vidi: Zoran Kojčić, »Performance Oriented Philosophical Counselling and its Application in IT Companies«, *HASER* 10 (2019), str. 93–120, doi: <http://doi.org/10.12795/HASER/2019.i10.04>.

No u telosu ovog članka, ponavljam, nije slijediti Petrićevu misao o onkrajnosti duše, nego je postaviti na tlo fenomenološke analize, odnosno analizirati i sintetizirati njezin ovozemni, pokvarivi, smrtni karakter.⁴¹ Fokus usmjeravam na vidljive momente propadljivosti, odnosno entropije psihičkog balansa i svijesti – tzv. mentalne poremećaje, bolesti i ostala stanja disbalansiranosti koja vode u tminu straha, srdžbe, destrukcije i dekonstrukcije u kontekstu pojedine osobe, ali također i društva koje je svojevrsna mereološka cjelina sazdana od pojedinih osoba.

Suodnos i razdvojbe Petrićeve i suvremene psihologije

Suvremena psihologija uglavnom je usmjerena na empirijska, statistička istraživanja vezana uz bihevioralne i kognitivne, odnosno misaone procese⁴² ljudskih entiteta. Ipak, nastojao sam utvrditi može li na određenim segmentima – na potencijalnim tangentama – disciplina kongruirati Petrićevoj psihontologiji ili te pozicije stoje u kategorički animozitetnom odnosu.

Petrić u »Panaugiji« raspravlja o svjetlosti koja nikad nije po sebi nego uvijek po drugome,⁴³ upravo tako je i psiha uvijek po odnosu, a nikad isključivo po sebi. To je čini fenomenološki teško zahvatljivom i odredljivom, a što za adekvatnu analizu i sintezu iziskuje lucidnu ontičku hermeneutiku i fenomenologiju kao perceptivni koordinatni sustav koji ima biti navođen (bio)etičkim orijentirima, kao preduvjet za cjelovito zahvaćanje općih relacija unutar naznačenog totaliteta životnih manifestacija. Smatram da bi takva hermeneutika nužno trebala biti u kanonu psihologa i psihijatara, no oni nažalost često postaju robovi koncepata i analiza odnosno zatvorenih sustava normi čija se efikasnost i moralna upitnost pokazuje pri graničnim slučajevima koji iziskuju pluriperspektivnu metodologiju, odnosno fleksibilnost nužnu za pojedinačni pristup svakoj osobi, tj. za svaki partikularni slučaj narušavanja mentalnog ekvilibrija (sklada bivstvajućih). Podjednako stvar stoji i s psihoterapijom, na temu koje švicarski psiholog i psihoterapeut Theodor Itten, implementirajući metaforu o bogu Tothu i njegovu štapu Merkuru, semantički usmjerenu na nužnost pluriperspektivnog i integrativnog temelja kvalitetne psihoterapije, navodi:

»Dvije zmijske su Znanje i Mudrost, negdje znane kao Znanost i Humanost. Od njih dvije znanje je ekstrovertna, Mudrost introvertna. Kao psihoterapeuti, praktikanti umijeća iscjeljivanja, pozivamo pacijente da progovori iznutra, dok su simptomi na koje se on ili ona žale (npr. Manjak sna, tuga, iritabilnost) ekspresije prema vanjskom svijetu. Nauka psihoterapije počiva na amalgamu ove dvije zmijske, kombinirajući istinsku praksu sa razumijevanjem uz pomoću naših čula.«⁴⁴

Pritom je naglasak na činjenici da se, skrećući u biheviorističke empirističke obrasce koji odbacuju ontološko kategorijalno mišljenje kakvo omogućuje cjelovitost i ekscentrično-pozicioniranu analizu svekolikih psihičkih relacija, manifestacija i tretmana u kontekstu poremećaja, bolesti i disbalansa, psihoterapeuti nahode u jamu tehniciziranih paradigmi koje ubijaju ono životno psihe – proto-ontološke karakteristike onog psihičkog po sebi. Pri ovom segmentu neminovno je naglasiti vrijednost života po sebi te važnost tretiranja i promatranja živućeg ljudskog bića kao osobu, a ne kao kognitivni mehanizam s biološkim greškama koje uvjetuju poremećaje i bolesti. U pragmatičkom pogledu povezujem to sa skrbi prema psihijatrijskim pacijentima, ali i s mentalnim zdravljem kao takvim. Merleau-Ponty navodi:

»Kao što smo to vidjeli, kada se krećemo oko jednog predmeta, ne dobivam niz njegovih perspektivnih izgleda koje bih zatim koordinirao idejom samog geometrala, isto tako ja nisam niz psihičkih akata, ni uostalom neko centralno Ja koje ih spaja u sintetičko jedinstvo, nego jedno jedino iskustvo neodvojivo od samoga sebe, jedna jedina 'kohezija života', jedna jedina vremenost koja se izjašnjava od svoga rođenja i potvrđuje ga u svakoj sadašnjosti.«⁴⁵

30

F. Petrić, »Pampsychia«, str. 52.

31

Tlo koje je »onozemno« svijesti dalo bi se dovesti u vezu s onim nesvjesnim psihe, konceptu postavljenom Hartmannovim pismom, a u znanstvenom kontekstu populariziranim Freudovom psihoanalizom. Ipak, kao tangen-tnu tezu koristim Jungovu refleksiju o kolektivnom nesvjesnom.

32

Koje obujmljuje i metafizičko, kategorijalno mišljenje kao od fizike nerazdvojivu komponentu.

33

Ako bismo se oslonili o ranije postavljenu definiciju svijesti kao iskustvenog subitkovlja s objektivnim relacijama u životnom psihofenomenološkom prostoru, onda bi psihoanalitički koncept nesvjesnog predstavljao sličnu vrstu dinamičkog subitkovlja, međutim, diferenciranu u kontekstu onemogućenog egzistencijalno-fenomenološkog iskustvenog zahvaćanja i intencionalnog penetriranja u intersubjektivni psihički prostor. Naime, iskustvo se u ovom smislu potiskuje i manifestira kroz snove, simbole, prisile i omaške, analitičaru ostavljajući samo mrvice na stolu spoznaje, odnosno gubitak orijentacije na »kauču« kao eksperimentalnom mjestu psihoanalitičkog raskopavajućeg i sintetizirajućeg procesa.

34

Ideja s kojom je dotični disciplinarni projekt pokrenut jest integracija kontinentalnog (fenomenološkog) i anglosaksonskog (analitičkog) filozofskog pristupa na planu kritičke refleksije spram određenih segmenata institucionalne psihijatrije. Među predstavnicima dotične discipline ističem imena Kennetha W. M. Fulforda, Dereka Boltona, Giovannija Stanghellinija, Thomasa Fuchsa i Louisa Sassa. Vidi: Kenneth W. M. Fulford, Tim Thornton, George Graham, *Oxford Textbook of Philosophy and Psychiatry*, Oxford University Press, Oxford 2006.

35

Jung navodi: »Ako se postavimo na tlo običnog opažanja i uzdržimo od isuviše širokih filozofskih razmatranja, onda ćemo učiniti najbolje moguće ako psihički proces jednostavno shvatimo kao životno zbivanje. Na taj način uski pojam psihičke energije proširujemo do daljeg pojma životne energije, koji takozvanu psihičku energiju supsumira kao specifikaciju. Time stječemo prednost na taj način, što smo u stanju da kvantitativne dose-

ge pratimo i zvan uskih opsega psihičkog, sve do bioloških funkcija uopće, čime se udovoljava neosporno postojećoj i već od davnina diskutiranoj nedjeljivosti duše i tijela.« – Karl Gustav Jung [Carl Gustav Jung], *Dinamika nesvesnog*, preveli Desa Milekić, Pavle Milekić, Matica srpska, Novi Sad 1990., str. 86.

36

Čuveni škotski psihijatar R. D. Laing u djelu *Podijeljeno ja*, pri razmatranju psihotičnih stanja uvodi koncept *ontološke nesigurnosti*. Vidi: Ronald David Laing, *Podijeljeno ja / Politika doživljaja*, preveli Milica Mint, Jelena Stakić, Nolit, Beograd 1977.

37

Na temu fenomenološkog polja i životnog prostora vidi: Thomas Fuchs, »The Interactive Phenomenal Field and the Life Space. A Sketch of an Ecological Concept of Psychotherapy«, *Psychopathology* 52 (2019) 2, str. 67–74, doi: <https://doi.org/10.1159/000502098>.

38

F. Petrić, »Pampsychia«, str. 52.

39

Slično je prisutno u više puta navodenom Jungovu konceptu kolektivnog nesvjesnog, o čemu iscrpnije iznosim u nastavku.

40

F. Petrić, »Pampsychia«, str. 53.

41

Ukoliko je ono psihičko pojedine osobe konstantno sposobno za transformaciju, odnosno za nadilaženje određene mentalne poremećajnosti, tada se valja zapitati o supstancijalnosti duše čija akcidencija predstavlja faktor izmjenjiv u svijetu, a čime i sama supstancija automatski biva izmjenjivana. Naime – tvrdim da pri ovom slučaju pada u vodu teza o besmrtnosti duše, s obzirom na to da besmrtnost predmnijeva svojevrsnu nepromjenjivost, odnosno konstantnost ontološkog statusa. Očigledno je da pri mentalnim, preciznije psihičkim poremećajima dolazi do izmjena, transformacija, umiranja i oživljavanja. U prilog smrtnosti duše nahode teški oblici psihotičnih poremećaja, prije svega shizofrenije, manične depresije i bipolarnog poremećaja. Ako pak uzimamo pojedinu psihu kao psihu svijeta (u pansihističkom kontekstu), odnosno slijevane pojedine psihe u psihu Svejednote svijeta pri razilaženju s tijelom, odnosno pri smrću, tada možemo govoriti o besmrtnosti svekolikog evolutivnog života, no nipošto pojedine duše. Smatram da je teza o besmrtnosti duše

Opće je poznata stavka da su dominantna gibanja i nahodi suvremene, ali i proteklih nekoliko desetljeća, akademske psihologije gotovo dogmatički obilježeni Skinnerovim kutijama i Watsonovim posve-ne-metafizičkim biheviorističkim postulatima koji, logično, određuju i dominantni akademski pristup obrazovanju psihologa. Također je poznato da kroz te obrazovne i edukacijske programe, provedene u sklopu akademskih, ali i raznih NGO institucija, psihologija zapravo uopće ne proučava ideju i pojam ljudske psihe. Odnosno – ne definira ga se i zaobilazi,⁴⁶ redukcionistički se oslanjajući gotovo isključivo na biheviorističke obrasce. Pritom se kognitivno-bihevioristički pristup (*KBT*), putem svojih raznih varijacija i inačica, trenutno nameće kao globalno najprisutnija i najpopularnija, a po ‘terapeutov džep’ financijski najisplativija psihoterapijska tehnika. Također, suvremena psihologija često puta gotovo posve zanemaruje i koncept *ljudske osobe*, ostajući istraživački nijema spram njezina ontološkog i tjelesno-bihevioralnog jedinstva. *Živuća ljudska osoba* razlijeva se u niz simptomatoloških i dijagnostičkih osi, pretinaca, formula, statistika i obrazaca, dok se pritom evidentno provodi svojevrsna »industrijalizacija«, odnosno »mašinizacija« ljudske psihe. Itten i Roberts u djelu *Nova politika doživljaja* navode:

»S obzirom da društvo oblikuje ljude koji ga čine i isto tako ima utjecaj i na naše teorije ‘prirodnog’, bilo bi dobro da se prisjetimo da je psihologija, barem njezina zapadna varijanta, proizvod industrijskog društva – ne samo da je iz njega ponikla, već ju je ono aktivno njegovalo, usmjeravalo i sponzoriralo. Prema tome, suštinski je važno da se branimo od neželjene intruzije industrijskih vrijednosti u teoretski okvir koji smo stavili na ljudsko ponašanje – intruzija, koja je, kako se čini, posebno evidentna u evolucijskoj psihologiji. U ovom pogledu, važno je sjetiti se da Frommovo dalje opažanje da ‘ljude danas privlači mehaničko, snažna mašina, beživotna mašina i sve više propast’, gotovo sigurno odražava kako je naša psihologija skrojena, od industrijske revolucija naovamo, da udovolji zahtjevima kapitalističke ekspanzije i nemilosrdne potrošnje. Glavni način kojim to postiže je da se ljude stavlja u pretince, kategorira, pakira i numerira – kako bi ih se serviralo za sirovu konzumaciju. Nije slučajno da psihologija na prijestolju drži statistiku – disciplinu koja se pojavila u 18. stoljeću, kako je industrijalizacija ostavila svoj trag.«⁴⁷

Fromm u *Anatomiji ljudske destruktivnosti* na sebi svojstven način koncizno, elokventno i neumoljivo precizno kritizira dotični industrijalizacijski, eksploatacijski *credo* koji se očituje u konceptualnom vrhuncu suvremene psihologije – Skinnerovu biheviorizmu. Argumentacijski vezano uz Itten-Robertsovu kritiku psihologije kao kćeri industrijskog, kapitalističkog društva, iznosim i Frommov stav glede biheviorističkog opravdanja odnosa roba i robovlasnika, odnosno opravdavanja eksploatacije, pozivajući se na Skinnerovu tvrdnju da je upravljanje u dotičnom procesu recipročno – da rob istovremeno upravlja i gospodarom:

»Za mene je ova misao šokantna, traži se od nas da vjerujemo da je odnos između gospodara i roba recipročan, iako ideja eksploatacije nije ‘besmislena’. Za Skinera eksploatacija *nije* dio same društvene epizode; to su samo načini upravljanja. To je shvaćanje čovjeka koji gleda na društveni život kao da je on epizoda u njegovom laboratoriju, gdje je za eksperimentatora bitna samo njegova tehnika – a ne same ‘epizode’ jer je u tom neprirodnom svijetu sasvim irelevantno je li štakor miroljubiv ili agresivan. I kao da to nije dovoljno, Skinner kaže da je eksploatacija koju vrši gospodar ‘jasno povezana’ s pitanjem vrijednosnih sudova. Vjeruje li Skinner da eksploatacija, ili krađa, mučenje i ubojstvo nisu ‘činjenice’ jer su jasno povezane s vrijednosnim sudovima? To bi zaista značilo da svi društveni i psihološki fenomen, ako se o njima može suditi u odnosu na njihovu vrijednost, prestaju biti činjenicama koje se mogu znanstveno ispitivati?«⁴⁸

Fromm smatra da Skinnerova teorija doista zvuči istinito jer je ona gotovo pa istinita za otuđenog čovjeka kibernetičkog društva. Ukratko, tvrdi Fromm, »skinnerizam je psihologija oportunitizma obučena u novi znanstveni humanizam«. ⁴⁹ Poprilično alarmantnom čini se stavka da je navedeni mehanički biheviorizam postao paradigma akademske psihologije čiji predstavnici i za-

stupnici često puta odbijaju uvidjeti iluminirajuće zrake pluriperspektivnog interdisciplinarnog dijaloga (posebice u kontekstu društveno-humanističke disciplinarne domene) koji uzimam metodološkom nužnošću u kontekstu cjelovitog zahvaćanja ljudske psihe, a također i one ne-ljudskih životinja. Dakako da je ljudsko ponašanje jedan od evidentnijih fenomenoloških manifestacija psihe, no nipošto jedina. Ispod, iznad i uokolo ponašanja osobe odvija se pregršt metafizičkih igara i okolnosti koje obuhvaćaju raznorodne determinantne ljudskog ponašanja,⁵⁰ a ponašanje je samo posljedica.

Na postavljenu misao nadovezat ću se tvrdnjom da aktualna »znanost« sive više ulazi u domenu religioznog dogmatskog odnošenja koje ne poznaje istraživačku himnu nadilaženja *Seina* preko *Sollena*,⁵¹ već uglavnom potvrđivanje postojećih dogmi koje prijanjaju uz ekonomsku korist i zgrtanje kapitala, a što nažalost predstavlja teleološki intencionalni vrhunac zajednice bivstvjućih. U medijskom i općem svakodnevnom govoru uglavnom se ne raspravlja o partikularnim znanstvenim otkrićima i metodologiji, nego o »Znanosti« kao o kakvom levijatanskom bogolikom entitetu koje nepogrešivo sudi što je istinito, a što nije. Vezano uz navedeno, zagrebački psihijatar Robert Torre navodi da je »popularna psihologija postala pučka teologija suvremenog ljudstva«.⁵² No ostavimo li po strani problematiku vrijednosnih sudova u psihologiji, na putanji dominantne konstante psihološkog izražavanja iskače zanemarivanje fenomena života u procesima kognitivno-biheviorističkih obrazaca vezanih uz mentalne karakteristike osobe koja pati od mentalnog poremećaja, pri

jedan od simptoma narcističke srži ljudske psihe koja sebe-jednosti nahodi vječnosti, odnosno beskraj u vlastitog sebstva. Također, na ovom mjestu izvodim distinkciju između psihe i duše, pri čemu bi psiha bila »tijelo duše«, a duša svojevrsni transcendentalni supstrat. S obzirom na to da nemam metodički kapacitet za dokazivanje postojanja duše i njezine transpacialne potencije, u okvirima ovog članka zadržavam se na psihi, odnosno 'tijelu duše'.

42

Psihologija se u institucionalnom smislu dijeli na tri osnovna područja proučavanja: kognitivnih procesa, emocija i ponašanja kao sinteza prvotnih dvaju segmenata.

43

F. Petrić, »Panaugija«, *Nova sveopća filozofija*, knj. 1. str. 1; knj. 3, str. 6.

44

Theodor Itten, Ron Roberts, *Nova politika doživljaja*, preveli Amra Jajetović, Amna Kajataz, Adi Hasanbašić, Metanoia, Sarajevo 2015., str. 142.

45

M. Merleau-Ponty, *Fenomenologija percepcije*, str. 467.

46

Navedeno začuđuje već pri pogledu na termin *psihologija*, koji predmnijeva sistematičnu misaonu evaluaciju pojma psihe.

47

Ibid., str. 5.

48

Erich Fromm, *Anatomija ljudske destruktivnosti*, sv. 1, preveo Gvozden Flego i dr., Nolit, Beograd 1984., str. 56.

49

Ibid. 59.

50

Primjerice – utjecaj kulturoloških, religijskih, medijskih, nesvjesnih pritisaka, pritisaka i očekivanja obitelji, poslodavca, ljubavnog partnera pa i očekivanja samog subjekta da se uklopi u normativnost društvenog objektiviteta itd.

51

Aluzija na Kangrginu tvrdnju o revoluciji i nadilaženja bitka aktualiteta trebanjem, postavljena u kontekst znanosti kao paradigmi pronalaženja novih puteva i znanstvenih otkrića pa i na planu moralnog razvoja. Potonje dovodim u vezu s moralnom alijenacijom bivstvjućih koja se u ekološkom kontekstu očituje devastacijom okoliša, porastom destrukcije, nasilje, ratova i sebičnosti kao čvrsto određenih humanističkih odrednica. O navedenom detaljno raspravljam u članku: Luka Janeš, »Tangente narcizma i psihoze u kontekstu aktualne ekološke krize«, *JADR 10* (2019) 1, str. 49–74, doi: <https://doi.org/10.21860/j.10.1.3>.

52

Robert Torre, *Ima li života prije smrti?*, Media Bar, Zagreb 2018., str. 118.

čemu tehnika i mašinizacija psihe postaje temeljna paradigma »biologijskog računalnog stroja zvanog čovjek«.

Upravo ću fenomen života iskoristiti kao svojevrsnu orijentacijsku vagu između Petrićevih panpsihističkih i psiholoških biheviorističkih – u mnogim segmentima podjednako mitoloških sekvenci. Naime, smatram da u kontekstu cjelovitog, aletheičnog zahvaćanja ljudske psihe i života oba pola predstavljaju krajnosti i rubna područja, no ukoliko bismo ih htjeli smjestiti u okvire znanstvenog filozofskog sistema, smatram da je utoliko neminovno naći zlatnu aristotelovsku sredinu koja se nalazi na pola puta između njih. Ta sredina nalazi se upravo na *osi života* – normativnoj platformi za analizu ontološko-fenomenoloških prostranstava Svejednote. Kako god pristupili fenomenu života, početna točka jest univerzalnost, jedinstvenost i bitak kozmosa po sebi.

Ukoliko Petrića promatramo kao filozofa prirode, utoliko bismo ga mogli promatrati i kao *filozofa života*. Dakle – nemilosrdnog kritičara skolastičke konceptualizacije Aristotelovih postulata koja razdvaja i u šizofrenost odvođi ono jedno svjetlosti života,⁵³ a što bi moglo biti iskorišteno kao orijentir za proširivanje aktualne paradigme istraživanja psihe te njezinih raznorodnih manifestacija. U neoplatoničkom stilu, Petrić je filozof emanacije i jednote, sveukupnosti svijeta i pranačela. Po njegovu mišljenju, sve je ispunjeno svjetlošću Jednog.⁵⁴ Ovu luminaciju predočit ću na primjeru zdravlja psihe, odnosno duše, u psihopatološkom fenomenološkom kontekstu.

Pluriperspektivizam kao *presizanje* monolitnih okova aktualne znanosti psihe

Prije razmatranja transcendentalne pore onog psihičkog, koje na tragu Lazara von Hellenbacha⁵⁵ nastojim aplicirati empirijskom fenomenološkom polju, potrebno je postaviti metodološku paradigmu koja bi mogla omogućiti orijentaciju za povezivanje na prvi pogled nepovezivih perspektiva. Stoga smatram da, ukoliko nahodimo zaći u transgresijske domene zahvaćanja onog psihičkog, utoliko je, prije svega, nužno usvojiti postulat pluriperspektivnosti kao početnu točku i svjetlonoseći motiv. U hrvatskom kontekstu pluriperspektivizam, prije svega, veže se uz orijentacijsko interdisciplinarno polje integrativne bioetike,⁵⁶ a Pavić pri izvođenju fenomenologije pluriperspektivizma navodi:

»Time smo napokon dospjeli do cjelovitoga objašnjenja riječi 'pluriperspektivizam': u oba se slučaja radi o mnoštvu najrazličitijih, često potpuno oprečnih pristupa svijetu, pri čemu ne samo 'pluralizam' nego i sam perspektivizam unaprijed sugeriraju nemogućnost neke 'nad-perspektive' koja bi, s jedne strane, *presizala* svaku pojedinačnu, a s druge strane, upravo zahvaljujući onome 'nad-', predstavlja teorijsku podlogu njihove (apriorne) sinteze, u kojoj bi se dakako izgubila sama *perspektivnost perspektiva*, tj. njihova vezanost za 'stajalište', te 'upućenost' na druga stajališta koja bitno dopunjavaju moje vlastito i time ga na stanovit način čine ovisnim o sebi.«⁵⁷

Upravo kako Pavić ističe, pluriperspektivizam omogućuje *presizanje*, odnosno transgresiju statičnih, istinosno nepravih sekvenci znanosti te mnogih ostalih pora onog ljudstvenog. Pluriperspektivizam ne predstavlja čarobnu metodu nadilaženja i rješavanja svih problema i poteškoća, ali omogućava nastanak platformi za promišljanje jedinstva naizgled nespojivih ideja u organizam koherentnog suživota i sukcesivnog konstitutivnog orijentacijskog progressa koji može dovesti do nadilaženja raznovrsnih znanstvenih aporija. Kao potencijalno vrijedan argumentacijski doprinos nameće se Jungov koncept *kolektivnog nesvjesnog*. Pod navedenim pojmom Jung podrazumijeva svojevrsni biološki bazen ljudskih potisnutih emocija, simbola, trauma, strahova, želja, koji se upisuje u genetski kod osoba, a ispoljava se, prije svega,

putem snova. Da bi dokazao empirijski karakter navedenog, Jung je provodio istraživanja na raznim kontinentima među domorodačkim plemenima, s ciljem utvrđivanja ujednačenih simboličkih obrazaca kod civilizacija i kultura koje nisu bile u fizičkom, odnosno komunikacijskom odnosu.⁵⁸

Pitam se bismo li u znanstvenom kontekstu mogli postaviti u analogiju Petrićev panpsihizam *uniomnije* i Jungov koncept kolektivnog nesvjesnog – pozicije koje su objedinjene univerzalnom sintezom životnih komponenti? Naime, navedeni motivi možda djeluju mitološki, opsjenarski pa čak i romantičarski u odnosu na evoluciju spoznaje glede čovjeka, svijesti i kognitivno-neurološkog aparata koji omogućava mišljenje. Ipak, mnogi elementi suvremene psihologije također bivaju obilježeni mitološkim, odnosno istinosno upitnim elementima. Primjerice – ranije naznačeno udaljavanje psihe od životnosti osobe te primat puko kognitivnih mehanizama. Ukoliko je životni umni moment onaj koji čini temelj onog psihičkog, a ako je istovremeno ljudska svijest odsjaj i proizvod evolucijskog klesanja u vidu umnog kapaciteta koji posjeduje ekscentrično pozicionirane karakteristike, logičnim se čini uzeti u obzir opstojanje svojevrsne spona koja povezuje ljudske umove i svijesti. Ukoliko prihvatimo navedenu misaonu liniju, tada u pragmatički algoritam ubacujemo formulu o postojanju univerzalnih terapijskih sredstava za tretiranje pojedine psihe – što je definitivni povratak cjelovitosti pojedinih psihičkih kognimata,⁵⁹ koja

53

Navedeno bi se moglo dovesti u vezu sa shizofrenim napadajima.

54

Vidi u: F. Zenko (ur.), *Starija hrvatska filozofija*, str. 218.

55

Lazar von Hellenbach, hrvatski filozof i političar koji je bio aktivan u drugoj polovici 20. stoljeća, poznat je po konceptualiziranju metapsihičke fenomenologije i transcendentalnog individualizma. Boris Kožnjak u članku »Filozofski rad Lazara Hellenbacha« piše: »Za Hellenbacha, međutim, ljudska duša nije samo načelo organizacije ljudskoga bića već je ona i sama na određeni način 'organizirano biće', organizam (organisiertes Wesen), odnosno, kako Hellenbach naziva ovo supstantivizirano udjelovljenje duše – 'metaorganizam' (Metaorganismus) – koji je predmetnut samome organskome tijelu. Doduše, u uobičajenom, zdravom i normalnom stanju ljudskog organizma i percepcije 'veza između metaorganizma sa staničnim tijelom može se misliti tako uskom da mu se odriče sva neovisnost opažaja i djelovanja, kao da je apsolutno poistovjećen s organskim tijelom', no u određenim iznimnim stanjima 'ova se veza može oslabiti u tolikoj mjeri da metaorganizam može zadobiti direktnu sjetilnost', u kojem slučaju 'te predodžbe mogu biti dovedene u svjesno u obliku slutnji ili simboličkih slika', što je upravo, prema Hellenbachu, i karakteristika 'metapsihičkih fenomena' na kojima počiva njegova metafizička pozicija. Za čovjeka međutim, kao 'reprezentaciju transcendentalnog bića u organskoj formi', naglasit će Hellenbach, život i smrt su 'očigledno tek promjena for-

me zrenja« samog transcendentalnog subjekta'.« – Boris Kožnjak, »Filozofski rad Lazara Hellenbacha«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 43 (2017) 1, str. 49–88, str. 85. Hellenbachova je filozofska pozicija u kontekstu perspektiva postavljenih u ovom članku zanimljiva zbog činjenice da je oštro umnom spekulacijom nastojao povezati transcendentnost duše s empirijskim svijetom, pri čemu je ustrajao na ništenju dualizma.

56

Luka Perušić, na tragu prethodno postavljenih definicija (Čovićeve, Jurićeve i Kukočeve), a sa svrhom njihova proširenja, sinteze i implementacije u proces razvoja polja navodi: »Integrativna bioetika je pluriperspektivno područje znanstveno-kulturne djelatnosti koje se bavi moralnom dimenzijom života radi stvaranja orijentacijskog znanja u izazovima povijesnih epoha.« – Luka Perušić, »Narav i metoda integrativne bioetike. Rasprava«, u: A. Čović, H. Jurić (ur.), *Integrativno mišljenje i nova paradigma znanja*, str. 323–412, str. 323.

57

Željko Pavić, »'Pluriperspektivizam' – slučaj jedne natuknice u Filozofskome leksikonu«, *Filozofska istraživanja* 34 (2014) 4, str. 577–600, str. 592.

58

Vidi: C. G. Jung, *Dinamika nesvesnog*.

59

Za pojam *kognimaton* vidi: L. Janeš, »Semantički vakuum pojmova duh, duša, psiha, um«, str. 198, bilj. 7.

posredstvom poremećaja i bolesti biva razlomljena u pregršt dijelova među kojima je onemogućeno komuniciranje. Isto primjećujemo i na mezo-razini političke zajednice i makro-razini evolucije. Harmonični odnos dijelova koji sačinjavaju određenu cjelinu pretpostavka je životnog razvoja i opstojnosti koja se porađa u nove harmonične krugove cirkularne vječnosti. Jednako tako je i s pojedinom psihom – svaka teži životu i razvoju koji opstoji u zajednici s ostalim psihama, pri čemu ključni momenti postaju oni razuma, uma, morala i dijalektičkog općenja uma i tijela kao supstancijalne osnove koja omogućava pojedinačne akcidentale. Stoga u tom kontekstu determiniranje ljudske psihe na biheviorističke obrasce predstavlja falibilni čimbenik apliciran toliko kompleksnoj tvorevini kao što je ljudska psiha, a pluriperspektivnost se nameće kao jedina efikasna, široko-obodna i zadovoljavajuća metodologija za zasićivanje istine o arhitektonici psihe i njezinoj intencionalnoj teleologiji.

Izmjena psihičke stvari u kontekstu psihičkog poremećaja, bolesti ili izmijenjenih stanja svijesti posljedica je transformacijskog karaktera psihe, s obzirom na to da je svaka osoba u stalnoj borbi percepcija, iskustava, očekivanja, traženja svrhe i smisla te afirmacije vlastitog ega u zajednici n-bivstvjućih koja odašilje n-perspektiva i pristupa. Stoga permanentnost harmonizirane psihičke stvari i gustoće zdravlja i punine života iziskuje svjetlost filozofske spoznaje koja integrira osobu na svim dijalektičkim razinama psihe. Dotična se zadaća nipošto ne nalazi u kurikulumima psihologije te je isključivo filozofska platforma ta koja umije povezati potrebne perspektive u jedinstveni integrativni organizam koji može pristupiti promjenjivom i fenomenološki teško zahvatljivom dinamičkom konceptu ljudske psihe.

Ukoliko psihu promatramo kao pluriperspektivno sjecište određene kinetičke manifestacije entiteta, relacija ili institucija koje na makro razini objedinjuju potonje mikro kategorije koji je akcidentiraju, utoliko bi usmjeravanje životnoj intencionalnosti onog psihičkog mogla dovesti do novog orijentacijskog znanja psihe – kliničkog psihološkog, kao i ontologije onog psihujućeg.

Zaključak

U ovom članku nastojao sam raspraviti neke momente Petrićeve psihosofijske refleksije, korisne za raspravu o suvremenom pristupu u psihologiji i psihoterapiji. Proizašla je činjenica da su pozicije umnogome dijametralno suprotne, no obje sadrže elemente iskoristive za porođaj novih spoznaja glede psihe te za održavanje postojećih paradigmi. Pritom je postalo evidentno da Petrićeva panpsihistička misao glede sveprožetosti dušom, hermeneutičkom linijom ovog članka promatrana kao životna, evolucijska energija povezuje s Jungovim konceptom kolektivnog nesvjesnog (u antropocentričkom kontekstu), kao i koncept »umocentričnosti« duše, sadrže određene elemente istinitosti u egzaktnom znanstvenom kontekstu proučavanje psihe. S druge strane, ustvrdio sam da bihevioristički koncepti skinner-watsonovske psihologije mogu poslužiti kao vrijedni orijentir u proučavanju ljudske osobnosti, odnosno fenomenoloških supstrata psihe, no nipošto ne predstavljaju determinantu psihološkog, preciznije psihosofskog istraživačkog i praktičnog dosega. Posebice se uznemirujućom i zabrinjavajućom iskazala činjenica paralelnog razvoja psihologije i industrijskog, otuđujućeg i eksploitanog društva u kojemu broj psihijatrijskih dijagnoza i simptoma raste iz dana u dan.

U zaključku naglašavam moment fenomena života koji se u psihologiji i ostatku egzaktne znanstvenosti uobičajeno zaboravlja, a smatram da je Petrićeva »Pampsychia« kvalitetan poticaj za raspravu i promicanje jedinstvene

ideje života sviju bivstvujućih pa i šireg kozmosa, što u krajnjoj konzekvenci može nositi izniman benefit u kontekstu pristupa psihijatrijskim pacijentima pa i općoj problematici narušavanja života u kontekstu moralne i ekološke krize koja je, prije svega, posljedica uzdizanja jednog vida i oblika života u odnosu na druge. Pritom osoba pod psihičkim poremećajem, bolešću ili izmijenjenim stanjem svijesti definitivno potpada pod ovu podčinjenu kategoriju života drugog reda, što bi valjalo kategorički reformirati na raznim stupnjevima odnošajno fenomenoloških intencionalnih prisutnosti unutar društvenog prostora. Umocentričnost je tijekom čitavog članka isticana poradi težnje da se ukaže na to da ljudi kao umna bića, unaprijeđena filozofijom i bioetičkim senzibilitetom, mogu doći do istine onog ljudskog, živog i psihičkog, koje iako permanentno u izmjeni i borbi, predmnijeva istinu jednog života kozmosa obilježenog skladom entiteta u životnom psiho-fenomenološkom prostoru kao neizbrisivu i neodgodivu činjenicu i temeljno obilježje opće životnosti.

Luka Janeš

**Patricius's Argument on Integrality
in the Context of Contemporary Psychology**

Abstract

In this paper, I consider Patricius's argument on integrality laid out in "Pampsychia", least researched book belonging to Nova de universis philosophia (1591), in comparison with the notions, methodologies and pragmatic reach of the contemporary science of human psyche. I attempted to determine can the argument correspond to the methodological instrument of psychology or the relation is disjunctive, that is, in animosity. I emphasise Patricius's reflection on the mind-centeredness of the soul while trying to point at the dynamic and dialectical character of the psyche phenomenon as the fundamental determinant of Patricius's psycho-ontology and the importance of implementing philosophical reflection into the mental health system framework, as a precondition for the holistic, integrative approach to the problem.

Key words

Franciscus Patricius, *Pampsychia*, soul, behaviourism, pluriperspectivism, psychology, psycho-ontology, phenomenology, Carl Gustav Jung, collective unconsciousness